

# Literatuur

---

## Signalement

### Nieuwe boeken en artikelen

- In de aan de onlangs overleden Utrechtse hoogleraar Van Tijn opgedragen bundel *De kracht der zwakken: studies over arbeid en arbeidersbeweging in het verleden* (Amsterdam, 1992) werd een artikel opgenomen van zijn opvolger Prak. De sociale rol van de ambachtsgilden, waar lange tijd nauwelijks onderzoek naar werd gedaan - het onderwerp stond na de Tweede Wereldoorlog in een wat duister daglicht - wordt door Prak belicht in zijn artikel 'Een verzekerd bestaan': ambachtlieden, winkeliers en hun gilden in Den Bosch (ca.1775)'. Prak laat zien dat het ambachtsgilde als collectief bestaanszekerheid voor het individuele lid kon waarborgen. Het gilde droeg bij aan de welvaart van de stad door haar fiscale bijdrage, de regulering van prijzen van levensbehoeften, maar eveneens als uitvoerder van diverse openbare taken. De ambachtsgilden waren steunpilaren van de vroeg-moderne Europese stad.
- *Nijverheid of diensten? : een onderzoek naar de economische ontwikkeling en structuur van 's-Hertogenbosch op basis van de samenstelling van de beroepsbevolking, 1849-1909*, luidt de titel van de doctoraalscriptie van Frank Bergman (RUU, 1992). Dachten we dat Den Bosch bij uitstek een handelsstad was, uit Bergmans onderzoek blijkt dat in stad de nijverheidssector en met name de verzorgende sector bloeiden.
- Graag wijs ik in deze rubriek op de Catalogus die door het Noordbrabants Museum werd uitgegeven naar aanleiding van de tentoonstelling 110 jaar Oeteldonkse Club. Hierin zijn fraaie opstellen verschenen van de hand van Rob van de Laar en Herman Pley. Ook de niet-liefhebber van dit volksfeest kan van het gebodene genieten. In de bijdrage van Van de Laar wordt niet helemaal duidelijk of de aversie tegen het Carnaval nu gekoppeld is aan de onderdrukking van de volkscultuur door de elite of dat het calvinisme niet van het feest wilde weten. Ik houd het op het eerste. Akkoord, de gezeten burgerij in het zeventiende- en achttiende-eeuwse Den Bosch was de 'ware christelijke gereformeerde religie' toegedaan, maar belangrijker was dat de machthebbers tot de elite behoorden! Ch.de Mooij, red., *Vastenavond-Carnaval; Feesten van de omgekeerde wereld* (Zwolle, 1992).
- Het bestaan van het oudste psychiatrische ziekenhuis Reinier van Arkel was niet alleen aanleiding voor een tentoonstelling maar ook voor het uitgeven van een gedenkboek. Wie kon dat beter verzorgen dan de archivaris van de Godshuizen, Ton Kappelhof. In heldere bewoordingen schildert de auteur het leven in het laat-middeleeuwse dolhuis, de opsluiting van zinnelozen in de nieuwe tijd en de therapeutische verpleging van de psychiatrische patiënt waar pas in deze eeuw schoorvoetend een aanzet toe werd gegeven. A.C.M. Kappelhof, *Reinier van Arkel, 1442-1992* ('s-Hertogenbosch, 1992)
- Namen, oude bekenden en feiten uit de geschiedenis van de roemruchte kruideniersfirma De Gruyter zette de journalist Paul Kriele netjes op een rij. Veel anecdotes en plaatjes in een dik verzamelwerk: P.Kriele, *De Gruyter's snoepje van de Week* ('s-Hertogenbosch, 1992).

Aart Vos

### Een belangrijke bedrijfs-geschiedenis: de PNEM

- Toen in 1986 het moment naderde dat de oude PNEM zou gaan verdwijnen om plaats te maken voor een concern dat zich behalve met electriciteit ook met andere vormen van energie zou gaan



bezighouden, ontstond in de Raad van Commissarissen het idee om een ervaren wetenschapper de opdracht te geven de geschiedenis van het bedrijf te boek te stellen. Dat was al eens eerder gebeurd, maar deze werken waren verouderd. De opdracht werd verleend aan de bedrijfshistoricus dr J.F.E. Bläsing, verbonden aan de KUB, die het karwei naast zijn andere werkzaamheden in vier jaar wist te klaren. Als bedrijfsgeschiedenis is dit boek zeer geslaagd. Alle aspecten van het in 's-Hertogenbosch gevestigde bedrijf, dat in 1914 officieel werd opgericht, komen aan bod. Na enige jaren van kinderziekten liep de zaak als een trein; zelfs tijdens de grote crisis in de jaren dertig werd er geen

enkel jaar verlies geleden. Voor hen die zich vooral interesseren voor de Bossche geschiedenis is er in dit dikke, fraai uitgevoerde boek nog heel wat te vinden. Aanvankelijk hield men kantoor in een al lang verdwenen herenhuis in de Keizerstraat, later verrees er aan de Koningsweg een nog bestaand kantoorgebouw. In 1954 werd een nieuw, opvallend gebouw in gebruik genomen. Ooggetuigen spraken van een 'majestueus klooster'. Commissaris De Quay die het opende zei: 'Niemand Uwer zal hebben verwacht dat dit een petiterig gebouw zou worden' (directeur van de PNEM was toen ir J.P.A.M. Petit). Het Bossche gemeentebestuur heeft ook met de PNEM

*Het PNEM-kantoor in 1948: geillumineerd ter gelegenheid van het 50-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina en de toen aanstaande troonswisseling (Stadsarchief 's-Hertogenbosch, Historisch-Topografische Atlas, stamboeknr. 23.823).*

in de clinch gelegen. In de jaren twintig verhoogde de PNEM de tarieven die het in rekening bracht bij de gemeentelijke electriciteitsbedrijven. De PNEM kon dit doen, want zij had een door de wet gegarandeerd monopolie. Onder aanvoering van wethouder Krijgsman, die zijn naam eer aandeed, trokken b&w ten strijde tegen de monopolist, overigens zonder succes.

De heren op het stadhuis zullen wel spijt hebben gehad van wat zij hadden gedaan in 1906. De in Amsterdam gevestigde electrotechnische ingenieur dr P.M. Verhoeckx had zich toen gemeld bij het gemeentebestuur met een plan voor een gemeentelijke elektrische centrale. Leuk, maar men had het te druk of zoiets. Verhoeckx kreeg de raad zich eens tot de provincie te wenden met het bekende gevolg.

J.F.E. Bläsing,  
*Mensen en spanningen.*  
*Sociaal-economische*  
*geschiedenis van de N.V.*  
*Provinciale Noordbrabantsche*  
*Electriciteitsmaatschappij*  
*1914-1985.*

Leiden, 1992. 524 pp + VII,  
fl. 62,95. ISBN 90 6890 397 7

Ton Kappelhof ■